
THE SLAVIC COMMITTEE BULGARIAN STATE POLICY INSTRUMENT FOR WORKING WITH THE BULGARIAN DIASPORA

Vanya Dobreva

University of Librarian Studies and Information Technologies, Bulgaria, vdob@abv.bg

Boriana Buzashka

University of Librarian Studies and Information Technologies, Bulgaria, sky_bu@abv.bg

Abstract: The state policy towards the Bulgarian diaspora includes three periods running within three socio-political and economic systems. The first period covered the period from the Liberation from Ottoman rule (1878) to World War II (1944). During this period, Bulgarian foreign policy was subordinated to national unification as a major strategic objective. The Ministry of Foreign Affairs and Confessions (MFAC) is responsible for this task. The second period covers the years between World War II and the last decade of the 20th century. The established one-party system in Bulgaria determines the content and directions of state policy, and hence the activities of the institutions that implement it. The activity of the Slavic Committee in Bulgaria and its modifications, which is the subject of this article, is characteristic of this period. For the most part, the outlined measures and activities take the form of "cultural and ideological and political propaganda". The main focus is to promote the success of the People's Republic of Bulgaria in the fields of economy, science and culture, foreign policy and peacekeeping. The efforts are aimed at preserving the Bulgarian national consciousness and language in the Bulgarian diaspora, especially with regard to the second and third generation of immigrants. An important task is to attract the Diaspora for common activities with those Bulgarian state institutions designated for work with emigration. This period also coincides with the grand celebration of 1300 years of Bulgarian state and the national patriotic attitude that it creates. Jubilee committees are built wherever possible. By attracting distinguished artists, scientists, businessmen, but also politicians, mayors of major cities and capitals, ministers, during the celebration, presentation of the Bulgarian cultural and historical heritage, it adopts the form and dimensions of Bulgaria's interstate relations. The third period is after 1990. The inclusion of Bulgaria in the world community of countries with a pluralistic political system, democratically elected institutions and the values of the free world creates an opportunity to overcome the stereotypes and idiogram schemes accumulated over the decades. The new realities form the conditions for building a comprehensive state policy in accordance with the established principles of democracy, and provide opportunities for constructing new and more effective institutions for working with Bulgarian communities abroad. During this period the State Agency was granted the right to issue the documents for obtaining the Bulgarian citizenship. Unfortunately, this period did not meet his high expectations. The study is related to the fulfillment of the tasks under the project "Bulgarika - cultural profile of the Bulgarian diaspora" with contract № KP-06-OPR 05/10 dated 17.12.2018, funded by the Scientific Research Fund. The report is for scientific research project № КП-06-ОПР 05/10 от 17.12.2018 г. „Bulgarika – a culturological profile of the bulgarian diaspora“, with the financial support of National Science Fund (NSF) of Ministry of Education and Science (MES) of Bulgaria.

Keywords: Bulgarian communities abroad, Bulgarian diaspora, Bulgarian self-awareness, Slavic Committee, Committee for Bulgarians Abroad, propaganda

СЛАВЯНСКИЯТ КОМИТЕТ –ИНСТРУМЕНТ НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВНА ПОЛИТИКА ЗА РАБОТА С БЪЛГАРСКАТА ДИАСПОРА

Ваня Добрева

Университет по библиотекознание и информационни технологии, България, v.dob@abv.bg

Боряна Бужашка

Университет по библиотекознание и информационни технологии, България, sky_bu@abv.bg

Резюме: В държавната политика към българските общности зад граница се разграничават три периода, които протичат в рамките на три обществено-политически и икономически системи. Първият период обхваща времето от Освобождението (1878) до Втората световна война (1944). В този период българската външна политика е подчинена на националното обединение като основна стратегическа цел. С тази задача се заема Министерство на външните работи и изповеданията (МВРИ). Вторият етап обхваща годините между Втората световна война и последното десетилетие на XX век. Установената еднопартийна система в

България определя съдържанието и насоките на държавната политика, а от тук и дейността на институциите, които я реализират. В този период е характерна най- вече дейността на Славянския комитет в България и неговите модификации, която е обект на настоящата статия. В голямата си част начертаните мерки и мероприятия имат подчертано формата на „културна и идейно-политическа пропаганда“. Основният акцент е популяризиране успехите на НР България в областта на икономиката, науката и културата, външната политика и запазване на мира. Този период съвпада и с провеждането на грандиозното честване на 1300 години българска държава и национално-патриотичното отношение което то създава. Навсякъде, където е възможно са изградени юбилейни комитети. С привличането на изявени творци, учени, бизнесмени, но и на политици, кметове на големи градове и столици, министри представянето на българското културно-историческо наследство по време на честването приема формата и измеренията на междудържавни отношения на България.

Третият период е след 1990 г. Включването на България в световната общност на страните с плуралистична политическа система, демократично избрани институции и ценностите на свободния свят създава възможност за преодоляване на натрупаните от десетилетия стеритипи и идиологемни схеми. В новите реалности се формират условия за изграждане на цялостна държавна политика, съобразена с утвърдените принципи на демокрацията, както и за конструиране на нови и по- ефективни институции за работа с българските общности зад граница. През този период Агенцията за българите в чужбина получава правото да дава документи за българско гражданство, което създава множество корупционни скандали. Независимо от множеството инициативи и в повечето случаи на добре свършената работа с съжаление този период не отговори на големите очаквания към него. Изследването е във връзка с изпълнението на задачите по проект „Булгарика- културологичен профил на българската диаспора“ с договор № КП-06-ОПР 05/10 от 17.12.2018, финансиран от фонд“ Научни изследвания“.

Ключови думи: български общности зад граница, българско самосъзнание, Славянски комитет, Комитет за българите в чужбина, пропаганда

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В държавната политика към българските общности зад граница се разграничават три периода, които протичат в рамките на три обществено-политически и икономически системи. Първият период обхваща времето от Освобождението (1878) до Втората световна война (1944). В този период българската външна политика е подчинена на националното обединение като основна стратегическа цел. С тази задача се заема Министерство на външните работи и изповеданията (МВРИ)¹⁷². Княжество България прави конкретни стъпки за представяне на своите интереси в отношенията с балкански и европейски държави, където – поради сложната историческа съдба на българския народ са налице значими части от българския етнос. Това главно се отнася за Османската империя, Гърция/(Беломорска Тракия), Кралство Румъния (Банат, Старо Влашка и Добруджа), и по- малко към българското, макар и дългогодишно присъствие в рамките на Австро-Унгарската империя, Италия, Германия. Неуспешните за България Балкански и Първа световна война и последвалите национални катастрофи променят стратегическата цел на българската външна политика. Мирната ревизия на Ньойския договор застава в центъра на работата на МВРИ. Затова въпреки някои институционални инициативи с българските общности зад граница, работата с българската емиграция има по- скоро епизодичен характер.¹⁷³

Вторият етап обхваща годините между Втората световна война и последното десетилетие на ХХ век. Установената еднопартийна система в България определя съдържанието и насоките на държавната политика, а от тук и дейността на институциите, които я реализират. В този период е характерна най- вече дейността на Славянския комитет в България и неговите модификации, която е обект на настоящата статия. Третият период е след 1990 г. Включването на България в световната общност на страните с плуралистична политическа система, демократично избрани институции и ценностите на свободния свят създава възможност за преодоляване на натрупаните от десетилетия стеритипи и идиологемни схеми. В новите реалности се формират условия за изграждане на цялостна държавна политика, съобразена с утвърдените принципи на демокрацията, както и за конструиране на нови и по- ефективни институции за работа с българските общности зад граница. За съжаление този период не донесе съществена промяна в работата с българската емиграция и не отговори на големите очаквания към него.

¹⁷² Ангелова, Йорданка. и др. Българските държавни институции 1879-1986. С., ДИ“ Д-р Петър Берон“ (1987).

¹⁷³ Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. С. (2017).

Славянският комитет в България е държавна организация, сменила името си три пъти през 67-годишното си съществуване. Първоначалната му форма – Славянски комитет е създаден на 12 октомври 1944 г. в гр. София. Той не е масова организация, а се оформя като координиращ и идейно направляващ център на всички български инициативи, водещи до укрепване на връзките ни със славянските страни. Същевременно още от основаването му е обявено неговото организационно положение като българско поделение на функциониращия от 1941 г. в Москва Всеславянски комитет, който обединява представители на съветската общественост и на намиращата се в СССР емиграция от славянските държави. Главната цел на Всеславянският комитет е да насърчава и координира усилията на славянските народи в борбата за разгромяване на фашистка Германия. Това са първите задължения и на българския комитет. Следователно, доминиращо значение за Славянския комитет в България са задачите от военен и от политически характер, а не от културен характер – нещо, което напълно отговаря на международната обстановка¹⁷⁴. Усилията на комитета са насочени към укрепване единството на българския народ в новоизграждащата се народнодемократична държава и към разширяване и задълбочаване на приятелските връзки със Съветския съюз, Полша, Чехословакия и Югославия. Отличителна черта на функциите на комитета са пропагандните им измерения, в голяма част от случаите реализирани на практика през призмата на общославянската идея. От началото на 1945 г. започва да излиза неговия печатен орган сп. „Славяни“ Темата за славянското единство е водеща за изданието. Тази формулировка се използва и с оглед на неуреденото международно положение на България по това време. Макар и участник в заключителния етап на войната, дала не малко жертви и ранени, страната се разглежда като сателит на фашистка Германия¹⁷⁵.

Но в Комитета участват със свои представители творческите организации на българската интелигенция, ръководителите на културното министерство. Следователно се предполага, че той би могъл да изпълнява успешно задачи, свързани с международния културен обмен. Първ опит да се подготви възстановяване на връзките на България с всички славянски страни е решението на Славянския комитет да организира в София Славянски събор по случай 67-годишнината от Освобождението на България. Тази международна проява изиграва определена роля за запознаване на някои кръгове в чужбина с традициите на българския народ, антифашистката борба, нуждата от успешно подписване на мирния договор. Неуреденото международно положение на България налага Славянския комитет да установява връзки и с родолюбивата българска емиграция.

През 1947 г. се появяват нови тенденции в движението за славянско единство. Усложнените отношения на СССР със западните велики сили и преди всичко със САЩ налагат славянските комитети да търсят контакти и с някои по-големи неславянски държави в Европа, в Северна и Южна Америка: Англия, САЩ, Канада, Чили, Бразилия и др.¹⁷⁶ Подчертава се, че връзките със славянските обединения в Западна Европа, Северна и Южна Америка и Австралия ще се изградят върху общия стремеж на всички народи за запазване на мира, а не на идейни основи¹⁷⁷.

Така през 1947 и особено 1948 г. започва постепенно пренасочване на дейността на Комитета към славянските групи в Западна Европа, Америка¹⁷⁸. В обстановка на „студена война“, за България, която няма установени с никоя страна от Западна Европа и Америка дипломатически отношения Славянския комитет е единствената възможност за установяване на културен обмен. Първите месеци на 1947 г. са време на оживени срещи с организациите на патриотичната българска емиграция, която живее с проблемите на „стария край“. По линия на книгообмена връзки са установени с дружествата на българите в САЩ, подкрепят се печатни издания на сънародниците ни в Аржентина, Уругвай, Канада. При изпълнение на своята дейност комитетът се опира преди всичко на Министерството на външните работи и изповеданията, който от 1948 г. започва да се нарича Министерство на външните работи. Започва да се издава вестник „Свободна България“ и „Бюлетин за културна информация“.

¹⁷⁴ Баева, Искра, Евгения Калинова. Следвоенното десетилетие на българската външна политика 1944 -1955/С, Полис. (2003).

¹⁷⁵ Валев, Л.Б., В.В.Марьика, Г.М.Славин, Всеславянският комитет и освободително движение на славянските народи в период на втората световна война. – История, култура, етнография и фолклор, славянските народи. М., 1978, 28-52

¹⁷⁶ Чичовска, В. (1990) Международна културна дейност на България 1944 – 1948 С., с.29

¹⁷⁷ Пенчев, Владимир. Българските общности в Средна Европа. Формиране, битуване, идентичност. С., Парадигма. (2017).

¹⁷⁸ Централен държавен архив, ф. 141, оп.3, а.е. 31, л.21, 77, 78/

От особена важност за организиране по-нататъшната работа на Комитета е решение на Политбюро на ЦК на БКП от 1960 г. който възлага на Славянския комитет „ идейно-политическата и пропагандна работа сред българо-македонската емиграция в чужбина „ в тясно сътрудничество с Министерство на външните работи, Комитетът за приятелство и културни връзки с чужбина, Министерство на просветата и културата, които имат отношение към пропагандата на нашата страна в чужбина¹⁷⁹ „ Като основни задачи са изведени няколко групи въпроси.

1. В областта на пропагандата- популяризиране успехите на НР България в областта на икономиката, науката и културата, външната политика с акцент запазване на мира.

2. Разясняване становището на България по националния въпрос за даване възможност всички граждани на балканските държави да определят свободно своята национална принадлежност, език и вероизповедание, против националистическите и асимилаторски действия „ на титовските ревизионисти и гръцките управляващи спрямо македонското население“

3. Вземане на мерки за разширяване връзките между Българската патриаршия и църковните православни общини на българите и македонците в САЩ, Канада и Австралия“ и търсене на възможности за изпращане на подходящи свещеници в тези страни“.[13] 4. Отпускат се по 10 стипендии за деца на българи и македонци от САЩ, Канада, Австралия, Аржентина и Уругвай за изучаване на български език и литература, журналистика и танци. Предвижда се те да работят в тези страни като редактори на вестници, учители по български език, ръководители на художествени колективи.

5. Предвижда се изпращане на литература, вестници, исторически очерци, откриване на клубове, подготовка на кратка популярна история на македонското революционно движение, изготвяне на специална програма за привличане на повече туристи от българо-македонската емиграция

6. Задължават се окръжните комитети на БКП да съдействат за бързото трудоустройство на завърналите се емигранти и настаняването им в добри жилища.

По решение на ръководството на Министерство на външните работи сектор „ Българска емиграция“ се включва в състава на Консулския отдел, като консулите в съответните дипломатически мисии ще се занимават специално с българската емиграция. Съществуват многобройни инструкции за работа с българската емиграция, но трябва да откромим няколко особено характерни момента.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Като се отчита , че около 2 млн. българи живеят зад граница, в официалните документи на Славянския комитет те са разпределени по следния признак- икономическа емиграция,, второ и трето поколение българска емиграция, нова емиграция от Македония, вражеска емиграция¹⁸⁰. Като икономическа емиграция са посочени българите напуснали България преди Втората световна война. Те са определени като патриотично настроени, чийто патриотизъм трябва да се поддържа и да им се създават улеснения да се завърнат в България. Второто и третото поколение са характеризирани като подложени на влиянието на местните условия, непознаващи България, без българско съзнание и не говорят или слабо си служат с българския език . За тях се предвижда повече литература, гостуване в България, да се привличат като стипендианти. Работата сред тази група е определена като „ важна и неотложна“¹⁸¹. Специално внимание се обръща на македонската емиграция. Като се подчертава, че те са българи, в официалните документи на Славянския комитет се говори за „ вражеска гръцка и македонска пропаганда“ и за необходимостта да се поддържа сред тази група българското съзнание и език и „ без отлагане, да се вземат мерки за привличане на македонската емиграция към НР България, в която да видят своя родина и закрилница“ При работата с тези три групи особено много се разчита на църквите, „ които в настоящия момент могат да изиграят ролята на организатор и популяризатор на работата по запазването на българското национално съзнание и език сред българската емиграция, особено сред второто и третото поколение“. Предвижда се изпращане на подходящи свещеници, послушници, дякони и др, Българската патриаршия да активизира своите връзки с църковните настоятелства на българските църкви в САЩ, Канада и Австралия¹⁸². Що се отнася до вражеската емиграция, в документите е обявена тотална борба срещу нейните представители и провеждане

¹⁷⁹ Централен държавен архив, ф. 1478, оп.21, а.е.42, л.90

¹⁸⁰ КРДОПБГДСРСБНА. Държавна сигурност и вражеските емигрантски организации (1945-1989). София (2014).

¹⁸¹ Гаджев, Иван. История на българската емиграция в Северна Америка (1944-1989). Поглед отвътре.т.2, С., Гутенберг, (2006).

¹⁸² Централен държавен архив , ф.1,оп.6, а.е. 4399, л.26-27

на “подходящи мерки за морално-политическия разгром на вражеската емиграция и нейните централи, за разобличаване на водачите, за засилване на противоречията между отделните групи”¹⁸³.

Набелязаните мерки в повечето случаи дават известни резултати. Особено удачна се оказва формата за предоставяне на стипендии, макар че в духа на еднопартийната власт, слагаша знак на равенство между България и БКП те се съгласуват със съответните комунистически партии в отделните страни. В голямата си част начертаните мерки и мероприятия имат подчертано формата на „културна и идейно-политическа пропаганда“. Един добър пример в това отношение е закупуването на „Дом Витгенщайн“ във Виена, който и досега разпространява положителния образ на България със средствата на културата и културните продукти¹⁸⁴.

Променените международни отношения, характерни за десетилетието от средата на 70-те и началото на 80-те години на XX век, внасят корекции в държавната политика към българите и българските общности зад граница. През 1982 г. се създава Комитет за българите в чужбина като правопреемник на Славянския комитет. Изграден е на обществено-държавни начала и се управлява от настоятелство (изборен орган, включващ представители на българската общественост и на българските дружества в чужбина). Издаването от комитета сп. „Славяни“, излизащо от 1945 г. се преименува на сп. „Родолюбие“ през 1983 г., но запазва тематичната си насоченост и начин на списване. Смяната на името е наложена и от промяната в задачите на новия орган – от идейно-политическа пропаганда в културно-просветна работа сред българските колонии в чужбина¹⁸⁵. С това се отбелязва и линията за известно преодоляване на идеологическата нетърпимост. Това с особена сила се отнася за „старата“ икономическа емиграция в страните от Западна Европа и Северна Америка, но остава нетърпимостта към политическите антикомунистически групи¹⁸⁶. Този период съвпада и с провеждането на грандиозното честване на 1300 години българска държава и национално-патриотичното отношение което то създава. Навсякъде, където е възможно са изградени юбилейни комитети. С привличането на изявени творци, учени, бизнесмени, но и на политици, кметове на големи градове и столици, министри представянето на българското културно-историческо наследство по време на честването приема формата и измеренията на междудържавни отношения на България. Българските посолства оказват логистична подкрепа на общностните институции за организирането на множество събития в приемните страни. Художествени и фотографски изложби, театрални, оперни и балетни постановки, представяне на издателското дело в България изпълват проведените през този период Дни на българската култура. Организиран е Национален събор по случай 80-годишнината от Илинденско-Преображенското въстание, в който са привлечени потомци на участници във въстанието. На следващата година е проведен младежки събор, среща-диалог с успели българи-емигранти в различни сфери на живота, симпозиум за лекари и специалисти в областта на медицината от целия свят и т.н.¹⁸⁷ С поканата за участие и осигуреното присъствие на стотици български емигранти от всички краища на света се цели не само съзнаване на възможност за взаимно опознаване, но и за усещането, че не са забравени в Отечеството. През 1990 г. Комитетът за българите в чужбина е разпуснат. Това е свързано с дълбоките политически, културни, икономически и институционални промени в България, които бележат нов период в развитието на държавната политика към българите зад граница.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Третият период от държавната политика към българите в чужбина започва от 10 ноември 1989 г. На 1 октомври 1992 г. с постановление № 180 от 1 октомври на Министерски съвет е създадена Агенция за българите в чужбина. От самото си създаване тя трябваше да покаже на дочерашните „невъзвращенци“ че нещата коренно са се променили и могат свободно да общуват със своите близки в България или да се завърнат в страната. Издигнат е лозунг: „На борба за спечелване доверието на българина в чужбина“. На 21 февруари 2000 г. с Постановление № 19 на Министерски съвет Агенцията за българите в чужбина получава статут на Държавна агенция. Агенцията издава удостоверения за български произход на живеещи в чужбина

¹⁸³ Централен държавен архив, ф. 1478, оп.21, а.е.42., л.92

¹⁸⁴ Драндийски, Димитър. Виена и българите. Из историята на българската общност в Австрия (1700-2000) “С., Гутенберг/ (2015).

¹⁸⁵ Колев, Йордан. Майка България и нейните чада по света. С. 2013, Образование и наука. (2013).

¹⁸⁶ Гергова, Лина. Културно наследство в миграция. Добри практики и проблеми. София, ИЕФЕМ (2017).

¹⁸⁷ Гергова, Лина. Денят на българската просвета и култура и славянската писменост и Денят на народните будители – два празника на духовността. - В: Атанасова, Екатерина, Галина Лозанова, Станой Станоев. Празникът на Кирил и Методи. Пространства на духа. т.2, 7-19. С., Парадигма. (2015).

българи .Приоритетите на агенцията са : стимулиране на изграждането на българско лоби в чужбина ; опазване на българското етнокултурно пространство и културно-историческото наследство и защита на правата на българите зад граница. ДАБЧ поддържа връзки с над 500 организации на българи по цял свят и с отделни личности и съдейства за решаване на проблеми от хуманитарен, културен, образователен, информационен и правен характер. Официално издание на ДАБЧ е сп. „ Ек“, което излиза от 1993 г. Списанието е двумесечно и се разпространява сред българските дипломатически мисии, културни институти, общности, лични адреси. Издава се и електронния в „ България“. Агенцията извършва огромна дейност,за съжаление, през последните години тя е свързана с множество корупционни скандали. Това налага едно специално проучване на нейната дейност.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова, Й. и др. (1987). Българските държавни институции 1879-1986. С., ДИ“ Д-р Петър Берон“
- Баева, И., & Калинова, Е. (2003). Следвоенното десетилетие на българската външна политика 1944-1955/С, Полис
- Валев, Л.Б., Маръика, В.В., & Славин, Г.М., (1978). Всеславянский комитет и освободительное движение зарубежных славянских народов в период второй мировой войны. – История, культура, этнография и фольклор, славянских народов. М., 28-52
- Гаджев, И. (2006). История на българската емиграция в Северна Америка (1944-1989). Поглед отвътре.т.2, С., Гутенберг
- Георгиев, Г. (2017). История на вестниците в България. Достъпно на www.vestnicibg.com/article/istoriana-presata-v-bulgaria [посетен на 11.10.2017]
- Гергова, Л. (2017). Културно наследство в миграция. Добри практики и проблеми. София, ИЕФЕМ
- Гергова, Л. (2015). Денят на българската просвета и култура и славянската писменост и Денят на народните будители – два празника на духовността.- В:Атанасова, Екатерина, Галина Лозанова, Станоев, С. (n.d) Празникът на Кирил и Методи. Пространства на духа.т.2,7-19. С., Парадигма
- Драндийски, Д. (2015). Виена и българите. Из историята на българската общност в Австрия(1700-2000) “С., Гутенберг/
- Колев, Й. (2005). Българите извън България 1878 -1945 г. София, 2005 г. : ТАНГРА ТанНакРа ИК
- Колев, Й. (2013). Майка България и нейните чада по света. С. 2013, Образование и наука. Културно наследство в миграция.(2017) Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. С.
- Кулов, Б. (2016). Българските училища в чужбина-историко-географско изследване-История, 24 (2), 119-139
- Пенчев, В. (2017). Българските общности в Средна Европа. Формиране, битуване, идентичност. С., Парадигма
- Чичовска, В. (1990). Международна културна дейност на България 1944 – 1948 С.,с.29; КРДОПБГДСРСБНА.(2014) Държавна сигурност и вражеските емигрантски организации (1945-1989). София
- Централен държавен архив, ф. 141, оп.3, а.е. 31, л.21, 77, 78/
Централен държавен архив , ф. 141, а.е. 32, л.4,96; а.е.33, л.43
Централен държавен архив, ф.141, а.е. 45, л.13
Централен държавен архив , ф.1,оп.6, а.е. 4399,л.25-31
Централен държавен архив , ф.1,оп.6, а.е. 4399, л.26-27
Централен държавен архив, ф. 1478, оп.21, а.е.42, л.90
Централен държавен архив, ф. 1478, оп.21, а.е.42, л.91
Централен държавен архив, ф. 1478, оп.21, а.е.42., л.96
Централен държавен архив, ф. 1478, оп.21, а.е.42., л.92/
Централен държавен архив, ф.1, оп.6, а.е.5110, л.12